

Colecția *Occidentalia* este coordonată
de Simona Modreanu și Livia Iacob

Editor: *Vasile Burlui*
Redactor: *Simona Modreanu*
Tehnoredactor: *Ioan Uzier*
Coperta: *Diana Morărașu*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COMPAGNON, ANTOINE

O vară cu Baudelaire / Antoine Compagnon ;
trad. din lb. franceză de Simona Modreanu. - Iași :
Cartea Românească Educațional, 2020

ISBN 978-606-057-028-8

I. Modreanu, Simona (trad.)
821.131.1

Grupul Editorial Cartea Românească
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, 2020
www.librariacartearomaneasca.ro/eccedu.ro

ANTOINE COMPAGNON

O vară cu Baudelaire

Traducere din limba franceză
de Simona Modreanu

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Cuprins

„Ieri era vară” / 5
D-na Aupick / 9
Realistul / 12
Clasicul / 15
Marea / 18
Un felinar orb / 21
Procrastinarea / 25
Spleen / 28
Despre critica distrugătoare / 32
Oglinda / 36
Paris / 39
Geniu și neghiobie / 42
Aureola pierdută / 46
Trecătoarea / 49
Delacroix / 52
Arta și războiul / 56
Manet / 59
Despre răs / 63
Modernitate / 66
Frumos, bizar, trist / 69
1848 / 72
Socialistul / 76
Dandy / 79
Femeile / 83
Catolicul / 86
Ziarele / 90
„Halal conspirație de organizat!” / 93

Fotografia / 97
Noroiul și aurul / 100
Treburi stranii / 104
Ghicitori / 107
Morală respingătoare / 111
Poncife / 115
Mariette / 119

anumite poeme în versuri sau în proză, resimt un șoc intens. Baudelaire este contemporanul nostru în multe privințe, dar unele din opiniile sale – despre democrație, femei, pedeapsa cu moartea, de exemplu – ne par detestabile, ba chiar scandaloase.

În fine, o abordarea neconvențională i s-a potrivit de minune lui Montaigne. Am hotărât atunci să mă apropii de Baudelaire în același spirit, „în salturi”, fără grija de a spune totul, căutând, dacă nu să-l fac iubit pe cel care nu se sinchisea de acest aspect, măcar să determin un număr cât mai mare de cititori să intre în librării și să regăsească drumul *Florilor răului* și al *Micilor poeme în proză*¹.

¹ Citatele din Baudelaire provin din următoarele volume traduse în limba română: *Florile răului* (trad. de Al. Philippide și Ion Gorun, Buc., Ed. Orizonturi, 2017), *Jurnale intime* (trad. de Liliana Alexandrescu, Buc., Humanitas, 2017; abreviat în text ca JI), *Mici poeme în proză* (trad. de Octavian Soviany, Buc., Casa de editură Max Blecher, 2015; abreviat în text ca MPP), *Curiozități estetice* (trad. de Rodica Lipatti, Buc., Meridiane, 1971; abreviat în text ca CE), *Critică literară și muzicală. Jurnale intime* (trad. de Liliana Țopa, Buc., EPLU, 1968; abreviat în text ca CLM) și *Paradisuri artificiale* (trad. de Gabriela și Constantin Abăluță, Buc., Ed. Art, 2017; abreviat în text ca PA). În ce privește pasajele din scrisorile lui Baudelaire, întrucât nu există o versiune în limba română publicată a acestora, le-am tradus direct pornind de la volumele folosite și de Antoine Compagnon, anume Charles Baudelaire, *Correspondance*, Paris, Gallimard, 1973, 2 vol., păstrând în text trimiterea la această ediție, respectiv C, I și C, II), (n. trad.).

1 D-na Aupick

Eu n-am uitat-o încă, în marginea cetății,
Căsuța noastră albă, sălaș singurătății,
Pomona ei de ipsos și Venera-nvechită,
Ferindu-și după ramuri făptura-i dezgolită;
Nici soarele, spre seară, în mantie superbă,
Cum își sfărâma pe sticlă a razelor lui jerbă,
Părând – un ochi la pândă în cerul curios –
Că ne contemplă prânzul tăcut și tacticos
Și răspândind frumoase reflexe de făclii
Pe masa-ne frugală și peste draperii.

(Eu n-am uitat-o încă...)

De ce începem direct cu acest mic poem fără titlu din *Florile răului*, aproape mereu neglijat? Pentru că însuși Baudelaire era foarte atașat de el; pentru că e și unul dintre poemele cele mai personale, mai intime din volum. La scurt timp după apariția cărții, în 1857, Baudelaire i-a scris mamei sale, d-na Aupick, ca să se plângă de faptul că nu remarcase un poem care vorbea despre ea. Acest poem, lăsat fără titlu sau aluzii clare, pentru că Baudelaire avea „oroare de prostituarea chestiunilor intime de familie” (C, I, 445), e tocmai cel care relatează rarele momente de fericire pe care poetul le-a trăit în copilărie, în intervalul care a despărțit moartea tatălui său de a doua căsătorie a mamei. Atunci a avut-o doar pentru el.

Respect pentru oameni și cărți

Părinții săi au fost un cuplu neobișnuit. La nașterea lui, în 1821, erau proaspăt căsătoriți, dar mama avea doar douăzeci și opt de ani, în vreme ce tatăl avea deja șaiszeci și doi. François Baudelaire, om al secolului al XVIII-lea, fost preot, pictor amator, a murit când micul Charles nu împlinise încă șase ani. Mama lui s-a recăsătorit doi ani mai târziu, cu comandantul de batalion Aupick, iar Baudelaire nu a aflat probabil niciodată că, la scurtă vreme, ea a născut o fată, care nu a supraviețuit.

Paradisul intimității lor nu a durat mai mult decât verile din 1827 și 1828, „vremurile bune ale tandreței materne”, cum numea el acea perioadă într-o altă scrisoare către d-na Aupick, în 1861 (C, II, 153). Fiul a locuit cu mama lui într-o „albă casuță” din Neuilly, mică dar liniștită, așa cum o evocă poemul. Poetul își amintește, își va aminti mereu de „prânzul tăcut”, de soarele care își arunca ultimele raze pe masă, printre draperii.

Iată vara, frumoasa vară a copilăriei, vara pe veci pierdută. Baudelaire nu va mai cunoaște o asemenea fericire. În curând, împreună cu mama lui, îl va urma pe tatăl vitreg la garnizoana din Lyon, apoi va fi intern la colegiul Louis-le-Grand, iar relațiile poetului cu colonelul, apoi generalul Aupick, vor fi cel puțin încordate. Complicitatea de la Neuilly va rămâne o comoară îngropată în adâncul poeziei sale memoriale, și întreaga viață va visa să i se alăture mamei lui.

Îndată după moartea generalului Aupick în 1857, – cu câteva luni înainte de publicarea *Florilor răului* –, văduva lui s-a retras la Honfleur, în altă casuță, căreia Baudelaire îi spunea „casa-jucărie”. Mereu își va propune să meargă acolo, să scape de infernul parizian, să se bucure de liniște lângă ea. Și e ceea ce Baudelaire va

face în cele din urmă, în 1859, pentru câteva luni. Va fi ultimul anotimp radios al creației sale poetice.

Corespondența lui Baudelaire cu mama sa e sfâșietoare și, atunci când a fost făcută publică, la începutul secolului al XX-lea, a transformat complet imaginea poetului. Relațiile lor erau făcute din reproșuri neîncetate, apoi din scuze, justificări și remușcări. Când, după o cădere în biserica Saint-Loup din Namur, sănătatea lui Baudelaire s-a degradat la Bruxelles, în martie 1866, d-na Aupick s-a dus să aibă grijă de el, dar poetul o înjura cu asemenea consecvență – „Tu-ți grijania”, era tot ce mai putea spune –, încât ea a plecat repede înapoi la Honfleur.

Și dacă nu și-a dat seama că „*Eu n-am uitat-o încă, în marginea cetății*” vorbea despre ea, *Binecuvântare*, primul poem din *Florile răului*, nu avea cum să-i scape. Nașterea poetului, a oricărui poet, e prezentată acolo ca un blestem pentru lumea întreagă, dar mai presus de toate, pentru femeia care i-a dat viață:

Când, printr-un decret al voilor supreme,
Poetul apăru în lumea plictisită,
Lăzuza-nfricoșată și plină de blasfeme,
Pe Dumnezeu l-atacă și spune îngrozită:

„— De ce n-am făcut oare de șerpi o colcăială
Decât să alăptez această zeflema!
Să fie blestemată plăcerea nopții-n vare
În burtă am primit chiar ispășirea mea!”

Între Baudelaire și mama lui, neînțelegerea nu va înceta niciodată.

2 Realistul

O, suflete-amintește-ți prveliștea murdară
Ce-atât de mult cândva ne-a umilit
În dimineața-aceea cu molcom cer de vară;
Un hoit scârbos, pe un prundiș zvârlit,

Își desfăcea asemeni unei femei obscene
Picioarele și, puhav de venin,
Nepăsător și cinic, își deschidea alene
Rânjitul pântec de miasme plin. (*Un hoit*)

La procesul *Florilor răului*, în 1857, Ernest Pinard, substitut al procurorului imperial, l-a acuzat pe Baudelaire de realism: „Principiul său, teoria sa constă în a descrie totul, în a dezvălui totul. Scormonește natura umană în cotloanele ei cele mai intime; pentru a o reda, folosește tonuri îndrăznețe și bătătoare la ochi, exagerând mai ales laturile respingătoare; o umflă peste măsură pentru a impresiona, a provoca senzații tari.” Cuvântul *realism* nu a fost pronunțat, dar va figura în principala hotărâre de judecată, prin care s-a dispus suprimarea a șase poeme care „conduc în mod inevitabil la excitarea simțurilor printr-un realism grosolan și ofensator pentru pudoare”.

Baudelaire era vinovat de descriere; era deci un realist, apelativ care condamna de-a valma pictura lui Courbet, romanul lui Flaubert și poezia lui Baudelaire.

Acesta se îndepărtase însă de realiști după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, dar rămăsese asimilat lor, iar portretul său, pictat de Courbet în 1847 (aflat în Muzeul Fabre din Montpellier), figurează încă într-un colț din *Atelierul pictorului*, din 1855 (Muzeul Orsay). Născut în boemă, realismul era „contrariul clasicismului”, opinase Pinard, altfel spus, dușmanul de clasă: era inovația care submina normele estetice, dar și conspirația împotriva societății burgheze.

Romanul *Doamna Bovary* tocmai fusese acuzat de imoralitate. Realistă este o operă care nu se însoțește de o atenționare moralizatoare, o operă în care autorul descrie fără a interveni pentru a judeca sau condamna. Flaubert fusese achitat, pentru că familia sa din înalta burghezie strânsese rândurile pentru a-l susține. În schimb, avocatul lui Baudelaire nici măcar nu a îndrăznit să amintească faptul că tatăl vitreg al poetului, generalul Aupick, care tocmai murise, condusese Școala politehnică în 1848, înainte de a deveni o notabilitate a regimului imperial, ambasador și senator.

Au fost deci condamnate piesele considerate realiste din *Florile răului*, care se refereau îndeosebi la dragostea dintre femei. Lesbos e cea care a stârnit scandalul, dar și Eros – ca în *Celei prea-vesele*: „Să torn veninul meu – de frate!” –, un Eros atins de perversiune și sadism.

Mai este însă o latură a realismului baudelairian care i-a șocat pe primii săi cititori conformiști, cea dintr-*Un hoit*, poem din *Florile răului*, considerat multă vreme emblematic de numeroși cititori:

Putreziciunea asta se răsfăța la soare
Care-o cocea adânc și liniștit

Vrând parcă să întoarcă Naturii creatoare
Tot ce-adunase ea, dar însutit.

Și cerul privea hoitul superb cum se desfată
Îmbobocind asemeni unei flori...
Simțind că te înăbuși, ai șovăit deodată
Din pricina puternicei duhori.

Acesta e genul de versuri pe care le avea în vedere Sainte-Beuve când îi reproșa lui Baudelaire că „petrarhizează în jurul sordidului”, iar colegienii și le-au recitat multă vreme în curtea recreațiilor, pe ascuns de profesorii lor, până când poetul a ajuns să figureze în programa școlară.

Or, pentru a denunța sau a lăuda realismul din poemul *Un hoit*, pictura complezentă a unei naturi care nu mai este frumoasă și bună, ci coruptă și corupătoare, urâtă și respingătoare, trebuia să fi uitat tradiția Vanității, a lui *memento mori* – „Amintește-ți că ești muritor!” –, din poezia barocă, deja opusă esteticii clasice. Dar și ecourile poeziei franceze din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, și înrădăcinarea *Florilor răului* în tradiție erau luate drept sursă a realismului lor morbid.

3 Clasicul

Sub palida lumină a lămpilor sfârșite
Și printre perne-n care parfumul s-a-mbibat,
Culcată, Ipolita visează nesăbuite
Iubiri, smulgând perdeaua din sufletu-i curat.

Ea căuta, cu ochii pătrunși de tulburare
Al nevinovăției blând orizont, pierdut,
Ca un drumeț ce-ntoarce privirile în zare
Să vadă iar seninul pe unde a trecut.

Proust îi compară adesea pe Baudelaire și Racine, spre exemplu cu ocazia centenarului nașterii poetului, în 1921, într-un articol din *La Nouvelle Revue française*, „Despre Baudelaire”: „Nu există ceva mai baudelairian decât *Fedra*, nimic nu e mai demn de Racine, ba chiar de Malherbe, decât *Florile răului*.” În 1921, se ajunge în sfârșit la un consens în jurul lui Baudelaire, consacrat mare poet francez, înlocuindu-l treptat pe Victor Hugo în panteon. Comparația cu Racine a devenit un clișeu răscumpărător, dar Proust declara în 1905, într-o vreme în care Baudelaire încă scandaliza: „S-a spus că e un decadent? Nimic mai fals. Baudelaire nu e nici măcar un romantic. Scrie ca Racine. Aș putea să vă citez zeci de exemple.”

Baudelaire a fost considerat mult timp decadent, pornind de la o idee avansată de Théophile Gautier în